

Téma:

**SZAKPOLITIKAI TANULMÁNY –
Nemzetközi Gazdaságfejlesztés
és Külpolitikai Monitor**

Időszak:

2013. augusztus

Dátum:

2013. szeptember 20.

SZÁZADVÉG
SZOLGÁLTATÓ ZRT.

SZÁZADVÉG
GAZDASÁGFEJLESZTŐ ZRT.

STRATEGOPOLIS
KÖZMŰVELÉSI ÉS KULTURÁLIS SZOLGÁLTATÓ ZRT.

Az anyag az NFM_SZERZ/378/1 (2012) számú
szerződés teljesítésére készült.

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	1
Nemzetközi Gazdaságfejlesztés.....	1
Befektetői hangulatbarométer	1
A magyar élelmiszeripar versenyképességét fenyegető tényezők és hatásuk, valamint a lehetséges megoldások	1
Külpolitikai Monitor	2
A moszkvai főpolgármester-választás tanulságai	2
A regionális érdekviszonyok változása a Közel-Keleten	2
NEMZETKÖZI GAZDASÁGFEJLESZTÉS.....	3
A kereskedelem mérése a hozzáadott érték számításával	3
A kereskedelem bruttó hozzáadott értéke	4
A kereskedelem bruttó hozzáadott értékének fontossága	5
MELLÉKLET	11
BEFEKTETŐI HANGULATBAROMÉTER	12
A moszkvai főpolgármester választás tanulságai	19
Bevezetés	19
Elemzés.....	19
A regionális érdekviszonyok változása a Közel-Keleten	20
Bevezetés	20
Az érintett országok	21
Összegzés	23

Vezetői összefoglaló

Nemzetközi Gazdaságfejlesztés

Aktuális eseti tanulmányunkban – folytatva a globális értékláncokkal (GVC) kapcsolatos elemzési sorozatunkat – a külkereskedelem statisztikai számbavételével foglalkozunk. A globális értékláncok elterjedésével a hagyományos külkereskedelmi statisztikák jelentős torzítást mutatnak. Az exportban többszörösen is elszámolásra kerülnek a globális termelési folyamat során előállított és reexportált nyersanyagok, félkész termékek. Ahhoz, hogy tisztább képet kaphassunk egy adott ország exportteljesítményéről, a hazai hozzáadott értéket kell vizsgálni. A hazai hozzáadott érték annak arányát mutatja meg, hogy adott ország exportjának mekkora része származik hazai termelésből és mekkora része importból. (Ez utóbbi a külföldi hozzáadott érték.)

A legfrissebb, 2009-re vonatkozó statisztikák szerint a magyar bruttó export 60 százaléka származott hazai termelésből, míg a fennmaradó 40 százalék importból. Ez jól jelzi hazánk integráltságát a globális hálózatokba, mivel világszinten a külföldi hozzáadott érték az áruk és szolgáltatások exportjában körülbelül 28 százalékra tehető. A nemzetközi gazdaságfejlesztési politikának arra kell törekednie, hogy a hazai hozzáadott érték teremtését támogassa, például a hazai beszállítói hálózat bővítése révén. Ugyanis a vállalatok exporttevékenysége önmagában megtévesztő lehet.

Befektetői hangulatbarométer

A magyar élelmiszeripar versenyképességét fenyegető tényezők és hatásuk, valamint a lehetséges megoldások

Jelenlegi elemzésünkre a Miniszterelnökség megbízásából a kormány Stratégiai Partner vállalatai üzleti hangulatának feltérképezése céljából havi rendszerességgel elvégzett felmérés eredményeként megalkotott ún. hangulat barométer rész keretében kerül sor. Elemzésünkben az élelmiszeripar versenyképessége szempontjából fontos kormányzati intézkedések és gazdasági folyamatok, többek között az ágazati különadók, a forint reálfelértékelődése, a 2014-2020-as uniós költségvetési ciklus, a visszaeső kereslet és az ágazat versenyképességét gátló egyéb tényezők hatásait vizsgáljuk.

Külpolitikai Monitor

A moszkvai főpolgármester-választás tanulságai

2013. szeptember 8-án Moszkvában, alacsony választói részvétel mellett főpolgármester-választást tartottak, melyen a kormánypárt jelöltje, Szergej Szobjanyin már az első fordulóban megszerezte a megválasztásához szükséges szűk többséget. A legprominensebb ellenzéki jelölt, Alexander Navalnij a megelőző, jelentős hatósági atrocitások ellenére a várakozásokat felülmúlva teljesített ugyan, az általa elért 27,24 százalékos eredmény azonban továbbra is a Putyin-erők dominanciáját vetíti előre az élesedő orosz belpolitikai küzdelmekben. A főpolgármesteri pozíciót 2003 óta először nyitották meg a közvetlen választás előtt - a köztes időszakban elnöki kinevezés alapján töltötték be a posztot. A korábban befolyásos politikusnak, sőt, a hírhedt oligarchák egyikének tartott Jurij Luzskov (főpolgármester: 1992-2010) eltávolítása a kormányzó elit szempontjából jelen pillanatban sikeres döntésnek tűnik.

A regionális érdekviszonyok változása a Közel-Keleten

A szíriai krízis eszkalálódása az egész közel-keleti térség biztonságát érintő kérdéseket vet fel. A válságban a régió többi országa jelentős mértékben érintett. A szereplők saját érdeküket figyelembe véve váltak és válhatnak részesévé egyre inkább akarva vagy akaratlanul az eszkalálódó szíriai konfliktusnak. A krízis regionális konfliktusba helyezése elsődleges fontosságú. Az Egyesült Államok számára példának okáért szinte minden bizonnyal szakítania kell a korábban kialakított közel-keleti status quo politikával. A regionális változások dinamikájának kiismerése tehát minden bizonnyal az egyik legfontosabb kérdés lesz a közeljövőben.

Nemzetközi Gazdaságfejlesztés

A kereskedelem mérése a hozzáadott érték számításával

Az aktuális eseti tanulmányunkban folytatjuk a globális értékláncokkal (global value chains, GVC) kapcsolatos elemzésünket, és a témához kapcsolódó szakpolitikai következtetések levonását. Az előző tanulmányban a GVC-k elterjedésével foglalkoztunk, míg **a jelenlegi elemzés fókuszában a nemzetközi kereskedelem statisztikai számbevétele áll.** Tanulmányunk alapját az **OECD [2013]¹** és az **UNCTAD [2013]²** munkája adja, melyek a globális értékláncokkal kapcsolatos szakpolitikai kihívások számos aspektusát körüljárják.

Az elmúlt évtizedekben a termelés nemzetközi szinten egyre inkább széttagoltta vált, ami új kihívás elé állította a kereskedelmi statisztikák készítőit, és aminek következtében a korábbi módszertanok felülvizsgálatra szorultak. A kereskedelmi adatok hagyományosan a termékek és szolgáltatások bruttó áramlási mértékét vették figyelembe, minden egyes határátlépés esetében. **A jelenlegi világban, amelyet globális értékláncok alkotnak – legalábbis ami a termelést illeti – a hagyományos statisztikai számbavétel során a határt átlépő áruk és szolgáltatások értéke többszörösen elszámolásra kerül.** A probléma ezzel az, hogy ezekre a félrevezető statisztikákra épül a mai napig egy adott ország nemzetközi gazdaságfejlesztési politikája. Ez adja tehát a kereskedelem statisztikai számbavételének szakpolitikai relevanciáját.

A nemzetközi szakirodalom által „kettős-elszámolásnak” (double-counting) vagy „többszörös-elszámolásnak” (multiple-counting) is nevezett jelenséget egyre nagyobb arányban kutatják. Ezek célja, hogy meghatározzák a kereskedelem során megtermelt hozzáadott értéket, miközben feltárják, hogy miként mozog ez a hozzáadott érték az országok között a globális értékláncokon keresztül (melynek folyamán a nyersanyagból késztermék válik). A nemzetközi intézetek által (pl. UNCTAD, OECD/WTO stb.) a kereskedelem bruttó hozzáadott értékét (trade in value added, TiVA) számszerűsítő adatok segítenek az országok közötti áru- és szolgáltatásmozgás pontosabb interpretálásában és a globális függőségek részletekbe menő feltárásában.

A számítások ugyanakkor rendkívül bonyolultak és adatigényesek, éppen ezért az adatok meglehetősen csúszással állnak csak az elemzők rendelkezésére. A statisztikák előállításához kvantifikálható makrogazdasági modell szükséges, melyek közül a világszintű (országok közötti) input-output vagy másik nevén Leontief-modell alkalmazása a legelterjedtebb.

¹ OECD [2013]: Chapter 1. The rise of global value chains. In: Interconnected Economies: Benefiting from Global Value Chains. OECD Publishing

² UNCTAD [2013]: Chapter 4. Global Value Chains: Investment and Trade for Development. In: World Investment Report 2013. United Nations Conference on Trade and Development, United Nations Publication

Magyarországon a KSH használ ilyen modellt, mégpedig az Ágazati Kapcsolatok Mérlegének összeállításához.³

A kereskedelem bruttó hozzáadott értéke

A globális értékláncok megjelenése ahhoz vezetett, hogy a világkereskedelemben megjelent a „**kettős-elszámolás**”. A nyersanyagot, melyet kitermelnek az első országban, exportálják egy következőbe feldolgozásra, majd újra exportálják egy következő államba, ahol újabb feldolgozás során elkészül a termék, melyet végül egy negyedik országban exportálnak végső fogyasztásra. A nyersanyag értéke – annak eladása – egyszer számolódik el az első ország bruttó hazai termékében, miközben a sorban következő országok exportstatisztikaiban is megjelenik, vagyis többször is elszámolásra kerül.

A kereskedelmi statisztikák fejlődése napjainkban abba az irányba mutat, hogy az ilyen jellegű „többszörös-elszámolást” kiküszöbölje, és megmutassa, hogy melyik országban (vagy akár melyik iparágban) ténylegesen mennyi hozzáadott érték keletkezik. Ilyen hozzáadott érték például a munkaerőköltség, az adók, a működési eredmény vagy a profit. A kereskedelem bruttó hozzáadott értékének számbavételéről a mellékletben található egy egyszerűsített folyamatábra.

Az illusztratív példa alapján látható, hogy „A” ország 2 egységnyi nyersanyagot exportál „B” országba, ahol azt feldolgozzák. A feldolgozás során 24 egységnyi hozzáadott érték keletkezik, de 26 egységért exportálják „C” országba, ahol újabb 46 egység hozzáadott értékkel előáll a késztermék. A végső fogyasztásra szánt árut végül „D” országba exportálják 72 egységért. Összességében tehát a világkereskedelemben így 100 ($2+26+72$) egységnyi bruttó export keletkezik. Ugyanakkor a lánc első három országa által megtermelt hozzáadott érték mindösszesen 72 egység.

A hagyományos számítások szerint tehát „D” ország 72 egységért megvett készterméke miatt ennyivel romlik a kereskedelmi mérlege „C” országgal szemben, miközben a másik két országgal szemben nem áll fenn külkereskedelmi hiánya. Történik ez annak ellenére, hogy a GVC-ben szerepet vállaló többi ország is haszonélvezője a „D” országban történő végső fogyasztásnak.

Azzal, hogy a TiVA-t vesszük figyelembe, átalakul az országok közötti külkereskedelmi mérlegek egyenlege. „D” országnak mindösszesen 46 egységnyi deficitje keletkezik „C” országgal szemben, hiszen ennyi az ottani hozzáadott érték. A másik két országgal szemben pedig 24, valamint 2 egység külkereskedelmi hiányt kell elszámolnia a végső fogyasztást végrehajtó országnak. Így összességében „D” ország külkereskedelmi hiánya

³ A témáról lásd bővebben: Augusztinovics M. [1996]: Miről szól az input-output modell? Közgazdasági Szemle, XLIII. évf., 1996. április (315–320. o.)

továbbra is 72 egységgel romlik, viszont megváltozott a bilaterális (országok szerinti) mérlegek pozíciója.

A fenti példában szereplő arányok nem véletlenek. Az UNCTAD [2013] számításai szerint globális szinten a külföldi hozzáadott érték az áruk és szolgáltatások exportjában körülbelül 28 százalékra tehető. Ez a 2012-ben regisztrált 22 633 milliárd dolláros globális kereskedelmi forgalommal számolva 6337 milliárd dollárt jelent. Ez az az összeg tehát, ami gyakorlatilag a további export részét képezi (re-export), vagyis duplán kerül elszámolásra a forgalmi statisztikában. A fennmaradó közel 16 300 milliárd dollár pedig a ténylegesen megtermelt hozzáadott érték, ami a világ nominális GDP-jének egyharmada.

A kereskedelem bruttó hozzáadott értékének fontossága

A döntéshozók felismerve a GVC-k fontosságát, igyekeznek minél jobb adatokat, és minél több „bizonyítékot” segítségül hívni ahhoz, hogy milyen irányban és mértékben szükséges átalakítani a gazdaságpolitikát. Ehhez nyújthat érdemi segítséget a **TiVA statisztika**. **Rendkívül fontos ugyanis annak pontos meghatározása, hogy mekkora szerepe van a hazai hozzáadott értéknek az áruk és szolgáltatások exportjában, és hogy ezen keresztül hogyan járul hozzá ez a hazai gazdaság növekedéséhez és versenyképességéhez.**

Magyarországon 2009-ben a teljes export 60 százaléka minősült hazai hozzáadott értéknek az OECD/WTO [2013] legfrissebb input-output modellen alapuló számítása szerint.⁴ Az OECD országok között ez az egyik legalacsonyabb érték, és 1995-höz képest 13 százalékpontot csökkent az arány. Ez jól mutatja Magyarország mély integráltságát a globális értékláncokba. Fontos megjegyezni, hogy a 2009-es adatok felfelé torzíthatnak, mivel a világválság hatására jelentősen megnőhetett a hazai hozzáadott érték, tekintve a globális kereslet és exportlehetőségek szűkülését.

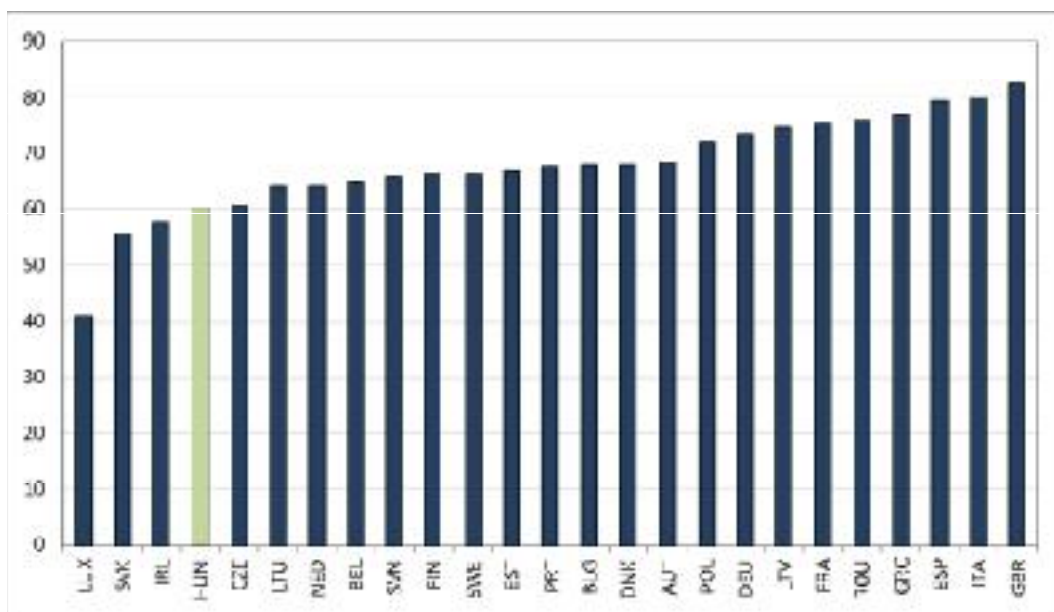
Ugyanakkor a változás mögött a magyar gazdaság komoly strukturális átalakulása is meghúzódhat. 1995-ben az export hazai hozzáadott értékének egyötödét a mezőgazdaság termelte meg, míg 2009-re ez az arány a felére esett. Ezzel szemben az elektronikai termékek gyártása – arányaiban – háromszorosára, 21 százalékra ugrott, míg a járműgyártás részaránya megduplázódott, elérve a 11 százalékot.

Magyarországon a 2009-ben mért teljes export 40 százaléka külföldi hozzáadott érték volt, ami jól illusztrálja az import jelentőségét a hazai exportban és így a hozzáadott érték megtermelésében. Ágazati szinten nézve 1995 és 2009 között az arányok viszonylag stabilnak tekinthetők, talán két kivétellel. Az elektronikai cikkek gyártása és a járműgyártás (amely két szektor a hazai export egyharmadát teszi ki) külföldi hozzáadott értéke a vizsgált időszakban jelentősen megugrott. A két ágazat által termelt export közel fele 2009-ben már

⁴ OECD/WTO [2013]: OECD/WTO Trade in Value Added (TiVA) Indicators – Hungary. May 2013
www.oecd.org/sti/ind/TiVA_HUNGARY_MAY_2013.pdf (Letöltve: 2013.08.29.)

külföldi hozzáadott érték volt, szemben az 1995-ben mért 30–35 százalékos aránnyal. Ez jól mutatja az elmúlt évek folyamatait, vagyis hogy a multinacionális cégek jelentős hányada helyezte át termelését hazánkba ebben a két ágazatban. Mindemellett a hazai beszállítók relatív térvessztését is jelezheti a változás iránya, ezért fontos gazdaságpolitikai feladat az ő helyzetbe hozásuk.

1. ÁBRA: A HAZAI HOZZÁADOTT ÉRTÉK ARÁNYA A 2009. ÉVI BRUTTÓ EXPORTBAN
(SZÁZALÉK)

Forrás: OECD/WTO TiVA Database

Az adatokat import oldalról vizsgálva az tapasztalható, hogy a félkész vagy köztes termékek importjának valamivel több, mint 60 százaléka hazai feldolgozás után exportálásra került, míg a fennmaradó részt a belső piacra szánt termeléshez használták fel a hazai vállalatok. Legnagyobb arányban az elektronikai cikkek gyártására szakosodott ágazat használt fel exportjához köztes importot: 2009-ben a vonatkozó arány 85 százalék volt. Az ágazat importja tehát elsősorban külföldi igényeket szolgált ki, elhanyagolható része jelent csak meg a belső felhasználásra szánt termékekben.

A külkereskedelmi statisztikákat hozzáadott érték szempontjából vizsgálva más megvilágításba helyeződnek a nemzetközi kereskedelmi kapcsolataink is. Általában a legfontosabb külkereskedelmi partnereinket az alapján határozzuk meg, hogy az exporton belül hány százalékos részarány köthető hozzájuk. A 2009-es adatokat alapul véve a legfőbb partnerünk Németország (21,6 százalék), majd Olaszország (5,7 százalék), az Egyesült Királyság és Franciaország (5,1-5,1 százalék) következik a sorban. Amennyiben viszont azt vizsgáljuk, hogy a hazai hozzáadott érték milyen arányban kerül a partnerországokhoz, máris megváltozik a kép. Bár továbbra is Németország (16,5 százalék) és Olaszország (6,1 százalék) található az első két helyen, utánuk az Egyesült Államok következik (6,1 százalék).

Mind a bruttó export, mind a hazai hozzáadott érték szempontjából Németország tekinthető a legfontosabb partnernek. Utóbbi mutató azonban fontosabb, hiszen ez azt jelzi, hogy a német vállalatok használják fel a legnagyobb arányban a magyarországi hozzáadott értéket. Az Egyesült Államok pedig sokkal nagyobb arányban használ fel magyar hozzáadott értéket, így sokkal fontosabb partner, mint azt az exportstatisztikák alapján gondolnánk. Ez is rávilágít arra, hogy a globális értékláncok térhódítása miatt sokkal inkább a hozzáadott értéket kell figyelembe venni, hiszen ez nyújt realisabb képet a külgazdasági kapcsolatokról.

Ugyanezt a vizsgálatot érdemes elvégezni iparágak szerint, vagyis hogy melyik iparág exportál a legtöbbet, és ezzel szemben melyikben állítják elő a legtöbb hazai hozzáadott értéket a kivitelhez. Ezzel ugyanis láthatóvá válnak, hogy melyek azok az ágazatok, amelyek sok importot igényelnek, de csak kevés hozzáadott értéket generálnak.

A 2009-es adatok alapján az iparági kiviteli struktúra szerint Magyarország legfontosabb – külkereskedelmi – iparága a feldolgozóiparon belül található számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása alág volt. A teljes exportnak közel a 30 százalékát ez a terület biztosította. Ezzel szemben, ha a TiVA mutatót vesszük alapul, úgy ez az alág az exportra kerülő hazai hozzáadott értéknek csupán a 18 százalékát biztosította. A valóságban tehát jóval kisebb az ágazat jelentősége a hazai gazdaság fejlődése szempontjából, mint azt a standard külkereskedelmi statisztikák jelzik. Ugyanakkor a TiVA szerint vizsgálva még mindig ez volt a legfontosabb terület, legalábbis ami 2009-et illeti. Azóta ugyanis az alág dominanciája megszűnt, hiszen számos nagyvállalat bezárta a magyarországi üzemét, a termelés pedig gyakorlatilag 2010 óta zuhan.

A kiviteli arányok alapján a második legfontosabb ágazat a vegyi anyag, -termék gyártása volt. Itt azonban a hazai hozzáadott érték is jelentősnek mondható, hiszen a TiVA szerint felállított ágazati rangsorban a harmadik helyen áll. A hozzáadott érték alapján súlyozva a számítógép, elektronikai, optikai termék gyártása és a vegyi anyag, -termék gyártása ágazatok közé egy, az export alapján nem túl jelentős ágazat ékelődik: az üzleti szolgáltatások ága. Általánosságban elmondható, hogy a tevékenységek jellegéből fakadóan a szolgáltató szektor esetében jóval nagyobb a hazai hozzáadott érték, mint a primer vagy szekunder szektorokban.

1. TÁBLÁZAT: NEMZETGAZDASÁGI ÁGAZATOK HOZZÁJÁRULÁSA A BRUTTÓ EXPORTHOZ ÉS A HAZAI HOZZÁADOTT ÉRTÉKHEZ (SZÁZALÉK)

Ágazat	Bruttó export	Hazai hozzáadott érték	Ágazat	Bruttó export	Hazai hozzáadott érték
Elektronikai, optikai termék gyártása	28,1	18,2	Élelmiszer, ital, dohánytermék gyártása	4,1	2,4
Vegyi anyag, termék gyártása	14,2	12,2	Fafeldolgozás, papírtérkép gyártása, nyomdai tevékenység	2,1	1,9

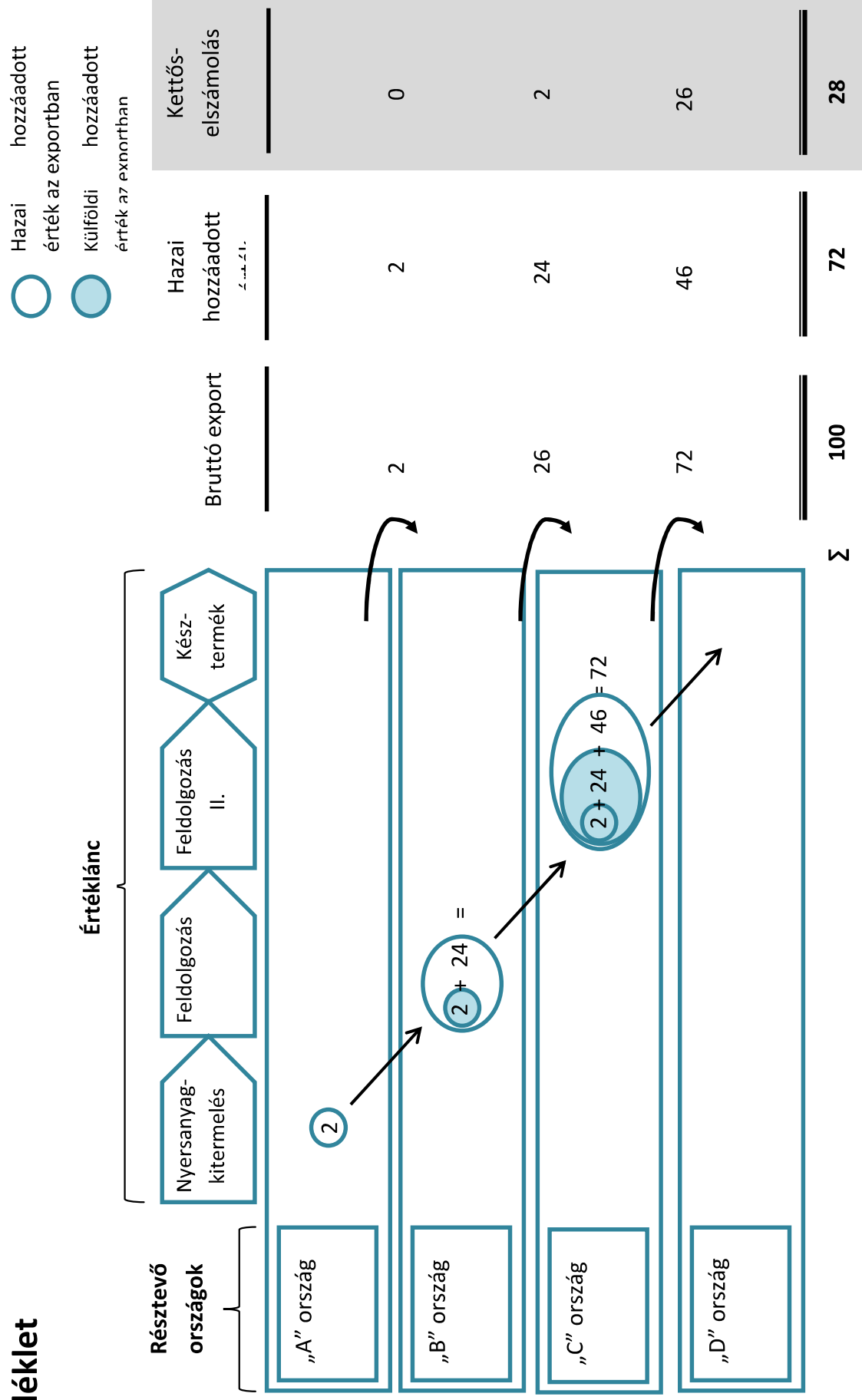
Járműgyártás	13,6	8,8	Textília, ruházat, bőr, és bőrtermék gyártása	1,5	1,1
Kereskedelem, szállás	7,2	11,7	Energia	1,4	2,2
Gép- gépi berendezés	5,5	4,1	Egyéb szolg	1,3	3,1
Szállítás raktározás, infokom	5,3	8,2	Egyéb feldolgozóipar	1,0	0,7
Fémalapanyag és fémfeldolgozási termék gyártása	5,1	4,1	Építőipar	0,7	1,3
Üzleti szolg	4,5	12,7	Pénzügyi	0,3	2,3
Mezőgazdaság	4,1	4,7	Bányászat, kőfejtés	0,2	0,3

Forrás: OECD-WTO TiVA Database, Századvég-számítás

Napjainkban a hazai gazdaság egyik legfontosabb feldolgozóipari ága a járműgyártás. 2009-ben a teljes hazai kivitel 13,6 százaléka volt a járműgyártáshoz köthető, amennyiben azonban a hozzáadott értéken belül nézzük az ágazat súlyát, nem éri el a 9 százalékot sem. Annak ellenére tehát, hogy az export szempontjából húzóágazatról beszélünk, viszonylag kevés hozzáadott értéket állít elő. Éppen emiatt fontos, hogy a globális értékláncokba való integráció során arra is törekedjünk, hogy a sorban előrébb, a termelési folyamat elején álló vállalatok is hazai tulajdonban legyenek. A beszállítói hálózat kibővítése révén lehet a hazai hozzáadott értéket növelni, amely a gazdaság szempontjából sokkal fontosabb, mint maga az exportértékesítés növelése.

A fentiek alapján elmondható tehát, hogy **a nemzetközi gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szakpolitikának nem feltétlenül az exportteljesítményre kell tekintettel lennie, sokkal inkább a hozzáadott értékre.** Az exportösztönzés (például támogatások kiosztása) esetén mindenképpen megfontolandó olyan kritériumok megfogalmazása, mely előírja a hazai hozzáadott érték jelentős hányadát, hogy a támogatással ne csupán importot generáljunk, hanem valódi hazai hozzáadott értéket is. Jelenleg azonban még statisztikai szempontból meglehetősen nehézkes ezt kivitelezni, mivel az adatok rendelkezésre állása szűkös, a legutolsó viszonyítási alapok pedig egy válságévre nyúlnak vissza.

Melléklet

Befektetői hangulatbarométer

A magyar élelmiszeripar versenyképességét fenyegető tényezők és hatásuk, valamint a lehetséges megoldások

1. VERSENYKÉPESSÉGET FENYEGETŐ TÉNYEZŐK

A befektetői hangulatbarométer azt hivatott felmérni, hogy mekkora az egyes szektorok/stratégiai partnervállalatok befektetési hajlandósága és hogy ezt milyen tényezők határozzák meg, mekkora a gazdaságpolitika szerepe a befektetői hangulat alakulásában és mekkora a külső tényezők szerepe. A jelenlegi anyagrészt egy az Élelmiszeripari Feldolgozók Országos Szövetségétől (ÉFOSZ) kapott elemzésre reflektál és az elemzésüknél körültekintőbben elemzi az élelmiszeripari feldolgozók befektetési hangulatát meghatározó tényezőket. Az ÉFOSZ elemzése nyilvánosan nem elérhető.

Az Élelmiszeripari Feldolgozók Országos Szövetségének (ÉFOSZ) véleménye alapján a magyar élelmiszeripar versenyképességét fenyegető tényezők közül az egyik legfontosabb az ágazatot az elmúlt három évben egyre növekvő mértékben sújtó különadók mértéke, melyek összesen több mint 50 milliárd forintos többletköltséget okoztak az élelmiszeriparnak az elmúlt év végéig. Az Agrár Európa Kft. friss tanulmánya szerint a bankadót, a telekommunikációs adót, az energetikai cégeket, valamint a bolti kiskereskedelmet terhelő (2013-ban már kivezetett) különadót is áthárítják az ágazatra, amely mindezek mellett a népegészségügyi termékdíjat (NETA) is fizeti.⁵

	2010	2011	2012	Összesen:
Bankadó	4 202,7	4 279,8	2 158,7	10 641,2
Bolti kiskereskedelmi adó	3 993,6	2 543,0	3 486,0	10 022,6
Távközlési adó	459,3	501,0	518,2	1 478,5
Energiaellátókat terhelő adó	1 703,6	2 075,1	2 147,4	5 926,1
NETA	-	3 274,3	19 050,0	22 324,3
Összesen:	10 359,2	12 673,2	27 360,3	50 392,7

1. ábra: A különadók számított hatása az élelmiszeriparban (millió Ft)

Forrás: Agrár Európa Kft., hivatkozva ÉFOSZ

⁵ A különadók a magyar élelmiszerek jövőjét fenyegetik, Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége Agrár Európa Kft. tanulmány, hivatkozva Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége

Az ágazati különadók terhei mellett a **visszaeső kereslet** is rendkívül negatívan befolyásolja az élelmiszeripar versenyképességét: míg 2001-ben egy átlagos magyar 678 kilogramm ételt fogyasztott el egy év alatt, addig ez 2011-re 617 kilóra csökkent.⁶

A csökkenő kereslet és az ágazati különadók a **válságra adott reakcióként** értelmezhetőek, mely válság hatásai Magyarországon duplán érvényesülnek. Míg a környező országok fiskális stimulust tudtak alkalmazni, addig Magyarországon a magas államadósság, a korábbi túlköltekező gazdaságpolitika miatt erre nem volt lehetőség. Továbbá a fogyasztók is mérlegalkalmazkodáson mennek keresztül, a jelentős lakossági (deviza) hitel állomány leépítése zajlik, a lakosság igyekszik csökkenteni kiadásait, ezért kevesebbet fogyaszt, illetve az olcsóbb termékek felé fordul.

Az élelmiszeripar romló versenyképességének kialakulásában a jelenleg érzékelhető, főként válság okozta negatív hatásokon kívül, hosszabb (10-20 éves) időtávra visszavezethető tényezők is szerepet játszanak. Éder Tamás, az ÉFOSZ elnöke szerint a magyar élelmiszeripar teljesítménye az elmúlt 20 évben folyamatosan visszaesett. Ennek egyik fő oka, hogy **nem sikerült az ágazatról egy átfogó, nemzetgazdasági szintű stratégiai koncepciót kialakítani**, az elmúlt húsz év agrárpolitikája alapvetően mezőgazdaság központú volt. Mindemellett a **kis- és középvállalkozásokat sújtó**, nemzetközi összehasonlításban is **magas adó- és járulékterhek** is jelentősen befolyásolják az ágazat jövedelmezőségét, hiszen a magyar élelmiszeripari vállalkozások többsége kis-, ill. középvállalkozásnak számít. A magas adóterheken kívül az **ágazatban jelen lévő felesleges kapacitások** is negatívan befolyásolják a hazai élelmiszeripar jövedelmezőségét.

Jelentős problémát jelent még továbbá, hogy az ágazatban az elmúlt tizenöt-húsz **évben a termékpálya szereplői** (termelők, feldolgozók és kereskedők) **között nem épültek ki tartós bizalmi kapcsolatok**, és a kereskedők alkupozíciójában **meglévő erőfölény hatására az ágazatban keletkezett jövedelem-eloszlás rendkívül igazságtalan**.

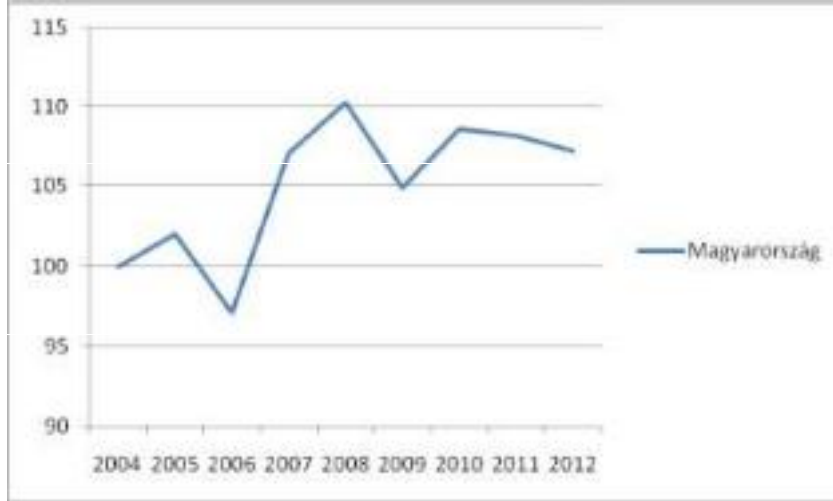
A kiskereskedelemben az elmúlt húsz-huszonöt évben végbement egy olyan koncentráció – nem csak Magyarországon –, amit az ipari koncentráció nem követett, és így kialakult egy aszimmetrikus alkupozíció, amivel a kereskedelem gyakran visszaél. A kereskedők alkupozíciójából származó előnyöket jól szemlélteti, hogy míg az elmúlt években az élelmiszerek fogyasztói ára szinte folyamatosan és fokozatosan emelkedik, az átadási ár

⁶ A különadók a magyar élelmiszerek jövőjét fenyegetik, Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége
Agrár Európa Kft. tanulmány, hivatkozva Élelmiszerfeldolgozók Országos Szövetsége

(feldolgozó ár) reálértéken folyamatosan csökken. Olyan aszimmetrikus viszony áll fenn, amelyben a termelő által szállított termék az áruház forgalmából csupán körülbelül egy ezreléket tesz ki, míg a szállító forgalmának akár 60-80%-át is kiteszi, amit értékesít az áruháznak. Ezáltal a szállítók kiszolgáltatott helyzetbe kerülnek, melyben érdekeiket csak csekély mértékben tudják érvényesíteni. A kereskedelmi láncok ezen erőteljes alkupozíciójának kialakulása már a 90-es évek elején elkezdődött, hiszen egy éppen átalakuló, tökehiányos kis- és közepes szállítói hálózattal szemben kezdték el alkalmazni a legkorszerűbb kereskedői eszközöket, valamint különböző ún. visszatérítéseket, mint amilyen például a polcpénz vagy az újbolt-nyitási díj. A fennálló aszimmetrikus helyzet kialakulását nagyban elősegítette, hogy hiányoznak a területet érintő egységes európai uniós szintű irányelvek.

Megállapítható tehát, hogy az ágazatban nem ment végbe az a fajta konszolidáció, ami versenyképes nagyságú és súlyú szereplőket hozott volna létre. Az ilyen típusú konszolidáció a gazdasági körülmények hatására alakul ki, akárcsak az ágazaton belüli együttműködés. A 90-es években azonban Magyarországon egy olyan adminisztratív támogatási rendszer alakult ki, amely a legfontosabb ágazatokban – gabona, baromfi, sertés, tej – adminisztratív árakat határozott meg. Ebben az időszakban a termelők és a feldolgozók közötti termékcseré áráról való egyezkedés nem a termelő és a feldolgozó között zajlott, hanem az állam határozta meg a következő évi irány- és átlagárakat. Bár ez a rendszer nagyon jó régiós export-import mutatókat eredményezett, szembe ment az európai uniós irányelvekkel és hatására az ágazat szereplői nem tanulták meg sem az együttműködést, sem az igazságos „fair” versenyt. Az együttműködés terén való lemaradásunk tünetei az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkkor hatványozottan jelentkeztek, akkor kellett ugyanis elkezdődnie annak a valódi piacgazdasági helyzethez való adaptációs, tanulási folyamatnak, ami régiós versenytársainknál már korábban végbement. A probléma másik oldala, hogy az adminisztratív támogatási rendszer hatására a mezőgazdasági és élelmiszeripari beruházások háttérbe szorultak, ezáltal növelve technológiai és know-how-beli lemaradásunkat, az együttműködő képességben való lemaradásunkkal együtt.

Az élelmiszeripar versenyképességét nagyban befolyásolta még a forint fogyasztói árindex alapú reálfelértékelődése is, ami 7%-kal növelte a magyar termékek árát 2004 és 2012 között. A legjelentősebb, mintegy 13%-os reálfelértékelődés 2006-2008 között ment végbe, a válság hatására gyengülő forint és a 2010 utáni árfolyam-folyamatok mérsékeltek a reálfelértékelődés hatásain.

2. ábra: A Forint reálértékelődése fogyasztói ár bázison az Európai Unió országaival szemben (2004=100)

Adatok forrása: eurostat

2. A VERSENYKÉPESSÉG ROMLÁSÁNAK HATÁSAI

Az ÉFOSZ és az Agrár Európa Kft. adatai⁷ alapján az élelmiszeripar – az agrárium és a kereskedelem szorításában – a magas adók és a kereslet visszaesése által okozott többletterheket nem tudja az árakban érvényesíteni, ezért **beruházások maradtak el**, vagy tolódtak későbbre, miközben a különadók bevezetése óta **2200 fő veszítette el a munkáját az ágazatban**. (2002 és 2009 óta ugyanakkor 22 ezer munkahely szűnt meg az ágazatban. Abban az időszakban nagyobb volt a munkahelyek megszűnésének az üteme, mint a válságadók bevezetése óta.) Az Agrár Európa Kft. és az ÉFOSZ adatai arra is rámutatnak, hogy 2010-ről 2011-re **nyolcszorosára emelkedett az élelmiszeripari vállalkozások vesztesége**, a cégek által fizetett **társasági adó - árbevétel arányosan - pedig 2003-óta harmadára csökkent**. A legnagyobb teher az édesipar, a húsipar és az üdítőgyártás cégeit sújtja, de jelentős mértékben **csökkent a tejipar jövedelmezősége** is, az ágazatban **gyakorivá váltak a tulajdonosváltások és a csődök**, rendkívül alacsony a beruházások mértéke. A különadók folyamatos növekedése felerősíti továbbá a kiskereskedelmi forgalom hatodik éve tartó csökkenésének negatív hatását is. Az ÉFOSZ információi szerint a 2004-es uniós csatlakozás előtt még 90 százalék felett volt a **Magyarországon előállított termékek részaránya a polcokon**, ez mára a Századvég Gazdaságkutató Zrt. felmérései alapján **73% körülire csökkent a nemzetközi kereskedelmi láncok esetében és 84% százalékra a magyar kereskedelmi láncok üzleteiben**.⁸ Az ÉFOSZ adatai ennél erőteljesebb csökkenésről számolnak be, szerintük 90%-ról 65% körülire süllyedt a magyar termékek részaránya a polcokon. Éder Tamás ÉFOSZ elnökkel készült interjú alapján ugyanakkor az ágazatot jellemző gyenge együttműködési képességek és a termékpálya szereplőinek rövid távú

⁷ Az Éder Tamás ÉFOSZ elnökkel készült interjúban elhangzottak alapján: http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/11/27/a_magyar_elelmiszeripar_nem_tanulta_meg_mi_az_a_verseny/

⁸ Magyar termékek a kiskereskedelmi láncok üzleteiben, mintavételes felmérés Századvég Gazdaságkutató Zrt.

érdekeket követő magatartása is fontos szerepet játszik a külföldi termékek magyarországi térnyerésében.⁹

3. LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

A magyar élelmiszeripar versenyképességét gátló tényezők egy részének kiküszöbölésére a jelenlegi gazdasági helyzetben nincs lehetőség. Az ÉFOSZ által legjelentősebb problémaként említett **ágazati különadók kivezetése**, a megfelelő kormányzati források hiánya miatt jelenleg nem lehetséges. Annak megakadályozása, hogy átterheljék azokat az élelmiszeripar szereplőire részben kikényszeríthető. Ez ügyben ugyanakkor érdemes lépéseket tenni. Az ágazati különadók kivezetéséhez hasonló a helyzet a **forint reálfelértékelődésével** kapcsolatban. A reálfelértékelődés megállítása, illetve egy esetleges leértékelés csak a devizahitelek kivezetése után lenne lehetséges.

Meghatározó szerepe lehet azonban az élelmiszeripar versenyképességének növelésében a **2014-2020-as európai uniós költségvetési ciklusnak**. Egy a kormányzat és a megfelelő szakmai szervezetek együttműködésével kialakított **hatékony költségvetési tervezés** az uniós források minél nagyobb arányú bevonásával elősegítené a **stratégiai szintű gondolkodás kialakulását** az ágazatról, valamint lehetőséget teremtene a **beruházások és a technológiai fejlesztések támogatására**. Mindemellett az ágazat **kapacitáskihasználtságának növelése, ill. a meglévő felesleges kapacitások lebontása** is hozzájárulna az ágazat versenyképesebbé válásához, amennyiben az ágazati konszolidáció során a sikeres vállalatok elérik azt a méretet, amely már európai szinten is versenyképes.

Európai uniós források az élelmiszeripar számára elsősorban a **Vidékfejlesztési Operatív Program (VOP)** prioritásai alapján érhetőek el. A 2014-2020-as Operatív Program első körös társadalmi egyeztetése nemrég zárult le, az egyeztetésre érkező reakciók feldolgozása, értékelése jelenleg is zajlik. A VOP hat prioritása közül több is **fejlesztési célként** jelöli meg a **versenyképes és fenntartható élelmiszeripar** kialakítását. A 2014-2020 közötti időszakban többek között beruházásokra, K+F tevékenységre, innovációs, valamint az ágazati szereplők közötti együttműködések kialakítására, kutatóintézetek szaktanácsadási intenzitásának növelésére, vállalkozási ismeretek oktatásra, a strukturális problémákkal küzdő üzemekben szerkezetátalakításokra, valamint az erőforrás hatékonyság előmozdítására lesznek

⁹ Az Éder Tamás ÉFOSZ elnökkel készült interjúban elhangzottak alapján: http://index.hu/gazdasag/magyar/2009/11/27/a_magyar_elelmiszeripar_nem_tanulta_meg_mi_az_a_verseny/

elérhetőek európai uniós források. Az operatív program külön prioritási pontként jelöli meg az élelmiszerlánc szervezésének és kockázatkezelésének a mezőgazdaság terén történő előmozdítását, felismerve többek között a kiskereskedelmi láncok koncentrációjának és piacbefolyásoló képességének növekedését, az alacsony termelői és termék-előállítói szervezettségét az élelmiszerláncban, a kevés számú és alacsony szintű vállalati együttműködések, valamint a helyi és közvetlen értékesítés alacsony arányát.¹⁰

Az adatzárás időpontjában elfogadásra vár továbbá egy körülbelül 400 milliárd Ft forrással számoló középtávú **élelmiszerlánc-biztonsági stratégia** (2013-2022), amely az élelmiszer-biztonsági tudásmenedzsment fejlesztését és az élelmiszerlánc kockázatainak kezelését tűzte ki célul. A stratégia kiterjed többek között az egészséges, kiváló minőségű élelmiszerek előállítási szempontjaira, és a társadalmi, fogyasztói tudatosság fejlesztésére, ezen kívül szorgalmazza az élelmiszer-termékpálya szereplői közötti tisztességes üzleti magatartás kialakulását, valamint a hosszú távú kölcsönös bizalmon alapuló partnerségi kapcsolatok előmozdítását.¹¹

A kereskedők alkupozíciójából fakadó erőfölénnyel való visszaélések visszaszorítására az Európai Bizottság már kezdeményezett magasabb szintű egyeztetéseket ezek azonban egyelőre nem eredményeztek érdemi megoldásokat, irányelveket. Magyarországon a **2009. évi XCV. törvény** rendelkezik a mezőgazdasági és élelmiszeripari termékek vonatkozásában a beszállítókkal szemben alkalmazott tisztességtelen forgalmazói magatartás tilalmáról. Amennyiben a törvény szerint eljáró hatóság megállapítja, hogy a kereskedő tisztességtelen forgalmazói magatartást tanúsít, a kereskedő tíz napon belül írásban kötelezettséget vállalhat arra, hogy a feltárt jogsértés vonatkozásában magatartását meghatározott módon összhangba hozza a törvény rendelkezéseivel. Amennyiben a kereskedő nem tett írásban kötelezettségvállaló nyilatkozatot az eljáró hatóság termékpálya-felügyeleti bírságot szab ki. A termékpálya-felügyeleti bírság legkisebb mértéke százezer forint, legmagasabb mértéke ötszázmillió forint, de legfeljebb a kereskedő által – a jogsértést megállapító határozat meghozatalát megelőző üzleti évben – elért nettó árbevétel tíz százaléka. A Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági hivatal honlapján nyilvánosságra hozza a tisztességtelen forgalmazói magatartást tanúsító kereskedő nevét (cégnevét), címét (székhelyét), a

¹⁰ http://kecskemet.hu/doc/jsegfythjhnnngythjl1_0.pdf

¹¹ http://elbs.hu/wp-content/uploads/2013/08/ELBS_4_1_20130730.pdf

megállapított jogsértést, és a kiszabott bírság mértékét. 2010-2011 között összesen 29 eljárást indítottak.¹²

A hazai élelmiszeripari termékek bel- és külpiacon való sikeresebb szereplésének elérését segíthetik a **nemzeti támogatással működő ún. agrárbranding megoldások**. Ezeknél a megoldásoknál a brand nem csupán egy logóként vagy védjegyként értelmezhető, hanem sokkal inkább egy kommunikációs, marketing folyamatként, melynek lényege **a termékek által képviselt értékek közvetítése a fogyasztók irányába**. Ilyen értékek lehetnek többek között a hagyományos, tradicionális úton történő előállítás, az ellenőrzött, egészséges vagy bio élelmiszer, a hazai gazdaság támogatása a teljes mértékben hazai alapanyagokból előállított élelmiszer megvásárlásán keresztül, de akár országimázshoz kapcsolódó értékeket is közvetíthet a brand, mely mögött legtöbbször komoly minőségbiztosítási ellenőrzések állnak. Európában a brand működtetése általában állami szervezethez vagy termelői együttműködés által létrejött non profit szervezetekhez köthető. A brandeknek nyújtott állami támogatás legtöbbször jogi, szabályozási támogatás, de az állami szervezetek által létrehozott brandeknél a pénzügyi támogatás is jellemző, melyek általában marketing, projekt és működtetési támogatásként vehetőek igénybe. Egy jól működő agrárbranding modell kialakítása a magyar élelmiszeripar számára is előnyös lenne, hiszen azok nemzetközi tapasztalatok alapján nagyban **növelik a hazai termékek forgalmát, elősegítik a hazai élelmiszerek iránti preferencia tudatosítását a fogyasztókban, a közös marketing és promóciós tevékenységnek köszönhetően költségcsökkentő hatásai is vannak és nem utolsósorban a termékek nyomon követése a gyártástól a forgalmazókig elősegíti a termékpálya szereplői közötti együttműködés kialakulását**.¹³

¹² http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=125641.226242

http://www.nebih.gov.hu/aktualitasok/tiztessegtelen/tiztessegtelen_forg_magatarta

¹³ A nemzeti élelmiszer branding nemzetközi jó gyakorlatainak értékelése a nemzeti élelmiszerek forgalmának fellendítésére, Századvég Gazdaságkutató Zrt.

A moszkvai főpolgármester választás tanulságai

Bevezetés

Szeptember 8-án, mindössze 32 százalékos részvételi arány mellett tartották a moszkvai főpolgármester-választás első fordulóját, mely a regnáló (ám nem választás útján hatalomra jutott) kormánypárti polgármester, Szergej Szobjanyin azonnali győzelmét hozta a szavazatok 51,37 százalékaival, ami egyben a polgármesteri széket is jelenti számára. Az ellenzék újabban kiemelkedett vezéralakja, Alekszej Navalnij a választást megelőző hatósági eljárások, atrocitások ellenére (részben a hatóságok furcsa jóindulatából) elindult, és a várakozásokat meghaladva 27,24 százaléket szerzett. A harmadik helyet 10 százalék körüli eredménnyel a kommunista jelölt, Ivan Melnyikov szerezte meg.

Az idei főpolgármester választás volt az első a kinevezéses rendszer 2003-as bevezetése óta Oroszországban. A régi-új polgármester, egykori miniszterhelyettes és prominens pártpolitikus Szobjanyin 2010-ben váltotta a Medvegyev-adminisztráció által eltávolított, korábban 18 évig regnáló, befolyásosnak tartott Jurij Luzskovot, aki a rezsim kegyvesztettjévé vált.

Elemzés

A moszkvai főpolgármester-választás nem a pillanatnyi orosz belpolitikai viszonyok miatt képezi elemzésünk tárgyát – ebből a szempontból ugyanis nem történt semmilyen áttörés, az orosz kormányzati politikát érdemben befolyásoló változás. Figyelemre méltó azonban néhány jel, melyek az orosz politikai élet Putyin-érájában eddig nem voltak tapasztalhatók.

1. A kormányzó orosz elit döntése, mellyel visszaállította a moszkvai főpolgármester közvetlen választását, rövid távon nem hordozott jelentős kockázatot: a teljesen egyoldalú médiaviszonyok, a Dumán kívüli pártok kampányfinanszírozási forrásainak kiszárítása, valamint a hosszú évek óta minden országos Duma- és elnökválasztás kellékeként megszokott hatósági vegzálás, adminisztratív ellehetetlenítés mellett a kormánypárti jelölt veresége nem volt reális lehetőség. Középtávon azonban újra érvényessé válhat az állítás, mely szerint a moszkvai főpolgármesteri pozíció – a minden szempontból kiemelt láthatóság, felelősség mellett – a közvetlen választás miatt a politikai autoritás egyetlen, központi adminisztráción kívüli bástyája. Másképpen fogalmazva: **mostantól ismét érdemes kiemelt figyelmet szentelni a moszkvai polgármester személyének és politikai karrierjének.**
2. **A Putyin-rezsimmal elégedetlen választók 2013-ra gyakorlatilag eldöntötték, hogy a jelenleg parlamenten kívüli erőkben látják a központi kormányzat lehetséges ellensúlyát.** A Dumában több ciklus óta folyamatosan reprezentált, „hagyományos” ellenzéki és/vagy Putyin-szövetséges pártok jelöltjei messze az utcai és internetes

politizálást magas szintre fejlesztő Navalnij mögött leszakadva végeztek a megmérettetésen. Mindebből kiindulva természetesen nem adhatunk biztos előrejelzést a következő parlamenti és elnökválasztásra vonatkozóan; az orosz politikai verseny azonban láthatóan a megújulás, a politikai innováció lehetőségének izgalmas szakaszába érkezett. (Könnyen megeshet például, hogy a Moszkvában másodikként befutó Navalnij a következő választásokat már a börtönből kísérheti figyelemmel, jelenleg ugyanis köztörvényes eljárás folyik ellene egy korábbi, feltételezett gazdasági bűncselekmény miatt.)

Az „új ellenzék” Oroszországban formabontónak számító módszerei és tényfeltáró jellegű, korrupcióellenes kampánytémái már nem okoznak meglepetést a külső szemlélő számára. Az izgalmasabb kérdés az, hogy a Putyin-blokk hogyan kívánja középtávon kezelni a főként a városias övezetekben kiéleződő kihívást. Jelenleg úgy tűnik, a legutóbbi restriktív döntések, melyek a külföldi szervezetek ténykedését, a kisebbségek jogait stb. korlátozzák, kiegészülve a minden választás idején kiszámíthatatlanul változtatott bürokratikus akadályokkal és a hagyományos médiatúlsúllyal, rövid távon képesek biztosítani az Egységes Oroszország és Putyin uralmát. A középtávú versenyben azonban a jelenlegi kormányzó elit is kénytelen lesz valami újat húzni, a politikai reprezentáció korlátai ugyanis – a stabilitás követelményének prioritása miatt – nem szabhatók a végtelenségig szűkre. A közvetlen főpolgármester-választás visszaállítása arról tanúskodik, hogy Putyin és köre megértette ezt a tézist, és időnként képes és hajlandó rugalmasabb reakciókra.

3. A körülményekhez képest **a Navalnij-jelenségnél erősebb, nonkonformista jelöltet nem tudott volna kitermelni a jelenlegi orosz közélet.** A tény, hogy a nagyjából egyharmados választási részvétel mellett mindez a szavazatok negyedére volt elég Moszkvában, felhatalmaz annak kijelentésére, hogy mindenféle ellenkező, álmódzó elemzői véleménnyel szemben Vlagyimir Putyin és pártja továbbra is igazán versenyképes (váltópárti) kihívó nélkül kormányozhatja Oroszországot.

A regionális érdekviszonyok változása a Közel-Keleten

Bevezetés

Szíriát az általánosítva „arab tavasznak” nevezett forradalmi hullám 2011 tavaszán érte utol. Noha a nemzetközi közvélemény még első sorban az észak-afrikai országokkal volt elfoglalva, hamarosan mindenki számára világossá vált, hogy a MENA-térség **átalakulási hullámának epicentruma, az arab világ szívének tartott Szíria** lett.

A szíriai krízis kimenetelének kérdése így az egyik legfontosabb napirendi ponttá vált a nemzetközi politikában. Globális jellegű problémáról van szó, hiszen a krízis eszkalálódása az egész közel-keleti térség biztonságát érintő kérdéseket vet fel. A válságban a régió többi

országa is jelentős mértékben érintett. A szereplők saját érdekeket figyelembe véve váltak és válhatnak részesévé egyre inkább akarva vagy akaratlanul az eszkalálódó szíriai konfliktusnak. A következőkben a konfliktusban érintett országok pozíciójának bemutatása révén a monitor azt vázolja fel, milyen irányba változhat a regionális helyzet a Közel-Keleten. Jelen tanulmány azt kívánja bebizonyítani, hogy a környező arab országok, Irán és Izrael mennyire más és más preferenciákkal rendelkeznek a helyzet rendezését illetően és, hogy ennek mekkora szerepe van az várható nagyhatalmai döntések logikáját illetően.

Amellett kívánunk érvelni, hogy **a krízis regionális konfliktusba helyezése elsődleges fontosságú. Az Egyesült Államok számára példának okáért szinte minden bizonnyal szakítania kell a korábban kialakított közel-keleti status quo politikával. A regionális változások dinamikájának kiismerése tehát minden bizonnyal az egyik legfontosabb kérdés lesz a közeljövőben.**

Az érintett országok

Jordánia

Jordánia az Egyesült Államok egyik legfőbb stratégiai szövetségese a régióban, ezért a konfliktus kimenetele kiemelten fontos a királyság számára. A Hasemita-Királyság ennek ellenére már korábban kijelentette, hogy nem enged át amerikai csapatokat az országban, hiszen nem akar egy esetleges szír válaszcsepás áldozata lenni. Jordánia fogadta be továbbá a régióban arányaiban a legtöbb szír menekültet. A menekültáradat folytatása azonban a jordánok számára is kényes kérdés, hiszen főleg az északi területeken már most jelentős problémát okoz mindez.¹⁴

Jordánia számára tehát **elsődleges fontosságú, hogy ne alakuljon ki olyan helyzet, melyben a jelenlegi szíriai vezetés válaszcsepásként a legfőbb amerikai szövetségeseket, Jordániát vagy Törökországot támadhassa, továbbá elsődleges szempont számukra a menekültkérdés mielőbbi rendezése.**

Izrael

Izrael a kezdetektől fogva aggodalommal követi a Szíriában kialakult helyzetet. Kiemelendő, hogy az izraeli kormány kezdetben inkább Bassár El-Aszad pártján állt, később főleg az amerikai hozzáállás révén vált egyre ellenségesebbé a jelenlegi szír vezetéssel. Izrael ezen hozzáállása érthető, hiszen az ellenzéki csoportok között számos olyan radikális szereplő

¹⁴ A menekültkérdés mielőbbi rendezése szinte valamennyi érintett ország számára kardinális kérdés. Többségében ugyanis olyan társadalmakról és gazdaságokról van szó, amelyek a további menekültáradattal nem igazán tudnak mit kezdeni, továbbá szinte valamennyi ország számára máig élő probléma a palesztin menekültek kérdése.

található (pl.: Al-Kaida), akik kifejezetten Izrael ellenes tevékenységet folytatnának, esetlegesen nem állna tőlük távol Izrael megtámadása sem.¹⁵

Izrael számára ebből kiindulva **elsődleges fontosságú, hogy a jelenlegi instabil helyzetet kezelni tudják.** Ki kell emelni azt az aspektust is, hogy Izrael számára az iráni támogatást élvező Aszad rezsim fennmaradása sem tekinthető megfelelő opciónak, hiszen nem lehet kiszámítani Irán és ez által a szövetségesek későbbi Izraelt érintő tevékenységét.

Összességében **Izrael számára saját biztonsága a legfontosabb régióban, az elhúzódó instabilitás illetve a radikális iszlám csoportok hatalomra jutása elemi fontosságú kérdésnek számít a zsidó állam számára.**

Palesztin Nemzeti Hatóság

A Palesztin Hatóság számára a szír kérdés ugyanolyan relevanciával bír, mint Izrael számára. Egy esetleges szír válaszcsoport ugyanis szinte ugyanúgy érintené a palesztin területeket is. Továbbá Szíriában akárcsak a többi arab országban jelentős számú palesztin menekült él, akik már a konfliktus kezdetén az összetűzések célpontjaivá váltak és jelentős hányaduk az Asszad vezetés alatt is meglehetősen nehéz körülmények között élt.¹⁶ A palesztin vezetés ezen okból kifolyólag különösen figyelemmel követi a szíriai eseményeket.

Libanon

A szomszédos Libanon számára **a szíriai helyzet végkimenetele létfontosságú kérdés.** A két ország között fennálló konfliktusos viszonyt a krízis csak tetőzte. A polgárháborús helyzet kezdetekor a szír vezetés azzal vádolta Libanont, hogy a Szabad Szíriai Hadsereg tagjait bujtatja, emiatt számos támadást hajtott végre a szír hadsereg Libanonban. **Libanon és Jordánia számára a helyzet a menekültek számának rohamos növekedése miatt is szinte tarthatatlanná vált.** Eddig több mint kétmillió szír menekült hagyta el az országot, akiknek jelentős része Jordániában vagy Libanonban telepedett le ideiglenesen.

A menekültkérdés leginkább Libanon számára aggasztó tényező, hiszen az ország kis területe miatt sokkal problémásabb, továbbá a jelentős számú palesztin menekült mellett félő, hogy az ország nem tudja megfelelő módon kezelni a szír menekültek helyzetét.¹⁷

Libanon számára legfontosabb a helyzet mielőbbi rendezése, hiszen **az amúgyis jelentős etnikai és vallási ellentétekkel terhelt ország számára félő, hogy az instabilitás áterjedhet területére, amely a korábbiakból kiindulva akár nagyon véres polgárháborús helyzetet is eredményezhet.**

¹⁵ Olyan iszlám fundamentalista csoportok is helyet foglalnak az ellenzék soraiban, amelyek elsődleges célja között szerepel Izrael megtámadása.

¹⁶ <http://www.forcedmigration.org/research-resources/expert-guides/palestinian-refugees-in-syria/fmo017.pdf>

¹⁷ http://kitekinto.hu/iszlam/2013/09/12/romlik_a_sziriai_menekulthelyzet/#.UjcDKMXiuHc

A menekültek kérdése Libanonban különösen érzékeny, ugyanis, ellentétben a többi arab országgal nem léteznek hivatalos menekülttáborok, a menekülteket lakott területeken vagy a korábbi palesztin menekülttáborok vonzáskörzetében helyezik el, amely sok helyen tovább feszíti az etnikai konfliktusokkal terhelt régiókat.¹⁸

Irán

Szíria Irán első számú szövetségese a Közel-Keleten. Ez a jó kapcsolat évtizedekre nyúlik, vissza és a vallási közelség miatt nagyon erősnek tekinthető. A síita vezetés már a konfliktus kezdete óta többször kifejtette, hogy ha az Egyesült Államok átlépi a „vörös vonalat” Iránnal fogja szembe találni magát.

Irán számára a régióban lévő amerikai jelenlét különösen aggasztó tényező. Ki kell azt is emelni azonban, hogy más részről a vegyi fegyverek alkalmazása Irán számára is egy olyan határ volt, ami után a perzsa vezetés, máshogy viszonyul Szíriához, mint korábban.

Irán kapcsán tehát az egyik legfőbb kérdés, hogy igényt tart-e a jövőben egy ilya hű szövetségese, aki a vegyi fegyverek bevetésétől sem hátrál meg. Számos amerikai elemző szerint az iráni vezetés ugyanis emiatt már most elfordul az Aszad-rezsimtől.

Teherán számára összességében **a helyzet kapcsán leoptimalisabban a régióbeli perzsa befolyás növelése a legfőbb cél és ennek eléréseért katonai eszközök alkalmazásától sem riad vissza.**

Törökország

Erdogan meglehetősen rossz kapcsolatot ápol Bassár el Aszaddal. Egy esetleges szíriai elleni bevetésben való részvétel belpolitikai értelemben is hasznos lehet a török vezetés számára. A kényes belpolitikai napirendi pontok ugyanis egyre égetőbb problémát jelentenek a török kormány számára. Törökország számára ezenkívül a kurd kérdés miatt is kényes terület Szíria. Egybehangzó véleménynek tekinthető ugyanis, ha Aszadék válaszcsoportot követnének el a régióban, az elsődlegesen Jordániát és/vagy Törökországot tűzné ki célpontnak.

Törökország a felkelők támogatásával igyekszik bebiztosítani regionális nagyhatalmi státuszát, más részről szunnita ellensúlyként próbál fellépni a síita- alavita Irán-Szíria egységgel szemben.

Összegzés

A szíriai helyzet kezelése tehát a közel-keleti régió egészét tekintve kényes pont. A helyzet lezárását követő lehetséges forgatókönyvek jelentős mértékben megváltoztathatják az érintett országok regionális kapcsolatait, elég, ha itt Egyiptom példájára gondolunk. Az érintett országok számára tehát egyáltalán nem mindegy, hogy mi várható. Ha a helyzet tovább súlyosbodik a környező országok jelentős érintettsége miatt számolni kell, azzal hogy

¹⁸ <http://www.aljazeera.com/programmes/insidestory/2013/09/20139462340765340.html>

a bizonytalanság a többi országra is kiterjedhet. Ami bizonyos, hogy Iránt leszámítva szinte mindegyik ország számára hátrányos lesz, ha a jelenlegi vezetés bukása után akárcsak például Egyiptomban instabilitás és káosz fog uralkodni. Az Asszad ellen fellépő ellenzék ugyanis olyannyira megosztott, hogy ebben az esetben nem várható, hogy képes lenne egyezségre jutva stabilizálni a helyzetet az országban.